

JOVILĖ KOTRYNA BAREVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas

TIKROVĖS PROBLEMA NIHILISTINIO MAŠTYMO PERSPEKTYVOJE: FRIEDRICHAS NIETZSCHE, JEANAS BAUDRILLARD'AS

The Problem of the Real from the Nihilistic Standpoint:
Friedrich Nietzsche, Jean Baudrillard

SUMMARY

The article deals on the problem of reality from the nihilistic standpoint. The phenomenon of nihilism is investigated sustaining the philosophical positions of the German philosopher Friedrich Nietzsche and of the contemporary French thinker Jean Baudrillard. It is maintained that Nietzsche who declares „the death of Christian God“ and asserts the idea of the Superman makes the ontological destruction and denys traditional metaphysics. The authoress of this article predicates that Baudrillard „consummates“ Nietzschean nihilism. Why? Baudrillard maintains that the Real as such is annihilated under the influence of the prevailing process of simulation and now there are left barely the perfect images of it. These are simulacrum without any relation with the empirical objects. At the end of the article is assumed that the overcome of the nihilism in the background of the ontological conditions of contemporary epoch is impossible in principle arguing the decay of the essential relation between the Real and the human mind.

ĮVADAS

Šiuolaikinėje epochoje, paprastai vadinamoje postmoderniaja ir priskiriamoje istorijos pabaigai, kaip paskutinei jos fazei, nihilizmo problema iškyla kaip itin aktuali, todėl verta filosofiskai ap-

maštyti ir tyrinėti. Jei remsimės maštytojais postmodernistais ir teigsime, kad mūsų gyvenamojoje situacijoje randasi vis didesnis galimų tiesų pliuralizmas, t. y. milžiniška tiesų daugybė, kurios ne-

RAKTAŽODŽIAI: Nietzsche, Boudrillard, tikrovė, ontologija, nihilizmas.

KEY WORDS: Nietzsche, Boudrillard, reality, ontology, nihilism.

suvedamos į jokią bendrą vienijantį principą, tai šį istorinį laikotarpį galėsime apibūdinti, pasitelkdami XIX amžiaus vokiečių filosofo Friedricho Nietzsche's ištaras *Dievas mirė!, žmogus nuo centro suka link X, tebūna antžmogis prasmė pasaulio!*. Tačiau, kaip matysime šiame straipsnyje, Nietzsche's nihilizmo samprata dar nėra visiškai „išbaigta“, t. y. dar nėra tokia radikali, kokią randame šiuolaikinio prancūzų mąstytojo, esmingai balansuojančio ties filosofijos ir sociologijos riba – Jeano Baudrillard'o – tekstuose. Todėl, tenka pasakyti, nihilizmo fenomenas pasirodo kaip daugiaformis ir daugiabriaunis. Tai tampa ir viena rimčiausių kliūčių, o kartu ir viena didžiausių paskatų imtis gvildenti nihilizmo problemą.

Nietzsche, kaip pastebėsime, dar nėra „išbaigtas“ nihilistas, t. y. jis vis dar kalba apie tikrovės metafizinio pagrindo praradimą ir istorijos pabaigą, tačiau – esminis dalykas – jo nihilizmo samprata tiesiogiai išplaukia iš ontologinių tikrovės apmąstymų. Kur kas tiksliau „išbaig-

tu“ nihilistu vadinti Baudrillard'ą, savojoje simuliacijos teorijoje nusikreipiantį nebe į tikrovę kaip tokią, o į medijinę terpę. Jis kalba apie tikrovės kaip tokios prarastį ir sako, kad jos nebuvimą maskuoja tobuli tikrovės įvaizdžiai. Na, o jei tikrovė negrįžtamai sunaikinta visuotinio simuliacijos proceso, tai nelieka ir jokio įvykio galimybės – istorija jau yra pasibaigusi ir mes, pasak Baudrillard'o, gyvename epochoje po istorijos pabaigos, t. y. poistorėje. Taigi, sekant Baudrillard'u, nihilizmas „išbaigiamas“. Tačiau tada kyla esminis klausimas: ar nihilizmą galima įveikti? Paskutinė straipsnio dalis, kurioje apmąstoma europietiškojo nihilizmo įveikos galimybė, nuspalsvinta tamsiomis spalvomis – daroma prielaida, kad šis fenomenas, modernybės pabaigoje apmąstytas dar Nietzsche's, poistorėje tampa pagrindiniu Vakarų kultūros bruožu, kurį savo teorijoje radikalizuoja Baudrillard'as. Galiausiai padaroma išvada, kad šiuolaikinis hiperrealusis nihilizmas panaikina bet kokią galimybę „išgelbėti“ tikrovę.

KAS TAI YRA – NIHILIZMAS?

Šiuolaikinis žmogus jaučiasi gyvenąs netikrumo ir laikinumo situacijoje. Vertybių paviršutiniškumas, tradicijos kvestionavimas, tikėjimo krizė – tokie mūsų gyvenamosios epochos, vadinamos postmoderniaja, pagrindiniai bruožai. Na, o bandant dar tiksliau nusakyti šio laikotarpio situaciją, tenka pabrėžti ir

šiuolaikinių mąstytojų pastebimą vis didėjančią kalbėsenos ir gyvenosenos formų pliuralizmą, neįmanomą redukuoti į jokią bendrą tašką. Šiame straipsnyje filosofinio mąstymo perspektyvoje mes ir sieksime aptarti tą situaciją, kuri įvardijama nihilizmo* terminu, pirmą kartą pavartotu XVIII amžiaus pabaigoje, o

* Nihilizmas (lot. *nihil* – niekas (-is)) – filosofijos kryptis, teigianti, kad pasaulio ir žmogaus egzistavimas neturi jokios prasmės, tikslo ar vertės.

ypač išpopuliarintu XIX amžiuje. Terminas *nihilismus* pirmą kartą pavartotas 1733 m. Friedricho Lebrechto Goetziusaus traktato *De nonismo et nihilismo in theologia* pavadinime. Šiame traktate nihilizmas apibrėžiamas kaip tai, kas visa laiko nieku – *pro nihilo habere omnia*.¹ Tačiau terminą išpopuliarino Nietzsche savo veikaluose, kuriuose nihilizmas laikomas istorišku fenomenu, t. y. nihilizmo istoriškumas ir šiuolaikinė ontologinė situacija yra tai, ką tyrinėtoji būtina apmąstyti, aiškinantis nihilizmo esmę.

Tad kas yra nihilizmas? Populiariąja prasme sąvoka *nihilizmas* reiškia nuorodą į tokią patirtį, kurios svarbiu elementu galime laikyti individo savęs pripažinimą aukščiausiuoju matu chaotiškame, nesuprantamame ir netikrumo pilname pasaulyje. Tad nihilizmą galima apibrėžti kaip filosofinę pažiūrą, skelbiančią tradicinės moralės nuostatų klaidingumą, gyvenimo beprasmiškumą ir iš to kylančią nuostatą, kad vieni veiksmai negali būti laikomi geresniais už kitus. Nihilizmas, kaip mūsų epochos pagrindinis skiriamasis bruožas, reikalauja būti suvoktas ir aprašytas kaip tam tikras fenomenas. Pirmasis ryškiausias filosofinis šio fenomeno įprasminimas, kaip minėta, siejamas su Nietzsche's vardu. Šio mąstytojo išplėtojo nihilizmo branduolį sudaro krikščioniškojo Dievo mirties paskelbimas² ir istorinio judesio „iš centro link X“ konstatavimas³. Nyčiškoje perspektyvoje nihilizmas suvokiamas kaip situacija, kai prarandami orientyrai,

kuriuos garantavo tam tikro „centro“ kaip privilegijuoto požiūrio taško, kaip tam tikro pagrindo pripažinimas. Taip suvokiamą nihilizmą reprezentuoja vertybių krizė, aukščiausių vertybių nuvertėjimas, intelektualinis ir moralinis reliatyvizmas, tikros ir visuotinės tiesos idėjos ištirpimas, saulėlydiškas pesimizmas, orientuotas į nuosmukį, desperatiškas baigtinumo jausmas, linijinės istorijos sampratos pabaiga.

Nihilizmas kaip tam tikras radikalus istoriškas fenomenas išryškėja šiuolaikinio prancūzų mąstytojo Baudrillard'o tekstuose. Juose postmetafizinė tikrovės situacija aptariama išvedant simuliacijos** ir simuliakro*** sąvokas. Tiesa, reikia pastebėti, kad šioms sąvokoms savųjų medijos apmąstymų kontekste Baudrillard'as suteikia visai kitokią reikšmę, nei ją pateikia daugelis tarptautinių žodžių žodynų. Simuliacija čia reiškia tam tikrą dirbtinį tikrovės išryškumą, (pa)dauginimą, „santirštį“. Visuotinis simuliacijos procesas, remiantis Baudrillard'u, pražūtingas pačiai tikrovei – empirinė tikrovė (su)nyksta, o jos vietą užima virtualioji hiperrealybė.⁴ Būtent tokią destruktivų simuliacijos proceso poveikį empirinei tikrovei mąstytojas ir įvardija nihilizmo terminu.⁵ Tenka pasakyti, kad Nietzsche's nihilizmas ontologinio mąstymo perspektyvoje dar nėra toks radikalus, toks visa griauantis kaip tas, apie kurį kalba Baudrillard'as. Simuliacijos procesas, sunaikinęs empirinę tikrovę kaip tokią lemia tai, kad

** Simuliacija (lot. *simulatio*) – melagingas vaizdavimas siekiant suklaidinti, apgauti, apsimetimas.

*** Simuliakras (lot. *simulacrum*) – matomumas, optinė apgaulė, sąmonės fantomas, realumo iliuzija, atsirandanti nepriklausomai nuo objekto ir jo požymių.

pastarosios vietą užėmė virtualioji hiperrealybė. Tai reiškia, kad virtualusis pasaulis tampa pirminis empirinio atžvilgiu. Reikia pastebėti, kad Baudrillard'o apmąstoma hiperrealybė uzurpuoja empirinės tikrovės vietą ne kaip virtualiųjų technologijų vis spartesnės plėtros pasekmė, bet ji aptinkama dar senųjų visuomenių iliustratyvios mitologijos pavidalu, kai, perfrazuojant šį mąstytoją – „simuliakrai dar nėjo pirma“. Todėl Baudrillard'as ir siūlo šiuolaikinę epochą įvardyti ne kaip postmoderniąją, traktuojant ją kaip istorijos pabaigą, bet pasiūlo naują – poistorės terminą, reiškiantį, kad gyvename anapus istorijos ir anapus metafizikos, o todėl ir kur kas tiksliau nusakanti mūsų gyvenamąjį laikotarpį. Tad tenka pripažinti, kad Nietzsche's nihilizmas dar nėra toks kardinalus, dar tebėra tiesiogiai susietas su tikrove ir istorija, tuo tarpu Baudrillard'o išplėtotasis jau įprasmina tiek tikrovės, tiek ir istorijos prarastį dėl simuliacijos proceso įtakos.

Karen Leslie Carr knygoje *Nihilizmo banalizavimas: Dvidešimtojo amžiaus atsakai beprasmybei* rašo, kad terminas *nihilizmas*, naudojamas apibūdinti Vakarų kultūros krizę, savo postmoderniąja forma tapo „banalus“, nes, bandant juo apibrėžti šiuolaikines vertybines, mąstymo ar tam tikros praktinės veiklos formas, lyg ir pa-

siekiamas savitas „pavoingas nusiramimas“. Kaip tai suprasti? Autorės teigimu, nihilizmo (su)banalėjimas reiškiasi tuo, kad Vakarų kultūros dekadansas po Nietzsche's išvelgtos visuotinės ir tikrosios tiesos idėjos ir egzistencinės prasmės krizės, imamas vertinti kaip tam tikra savaiminė suprantamybė – šiuolaikinė ontologinė, kultūrinė ir istorinė situacija, įvardijama kaip nihilistinė, ne užklausiama kaip probleminė, bet vis dažniau konstatuojama kaip pagrindinis nekvestionuojamas mūsų laikotarpio bruožas.⁶ Šio straipsnio tikslas ir yra apmąstyti dabartinę ontologinę situaciją nihilistinio žvilgsnio perspektyvoje pabrėžiant jos problemškumą ir aktualumą mūsų gyvenamojoje epochoje. Tokiu būdu, pasitelkiant Nietzsche's ir Baudrillard'o pamatines ontologines išvalgas, pati tikrovė tampa problema, o nihilizmo kaip istorinio fenomeno tyrinėjimo ribos „praplečiamos“ iki būties struktūros analizės. Taip „praplėtus“ nihilizmo „ribas“ neapsiribojama jo kaip istorinio reiškinio aptarimu, bet ir imamas šiuolaikinės postmetafizinės situacijos tyrinėjimų. Nihilizmo fenomenas, kaip minėta, iškyla kaip daugiabriaunis ir daugiaformis, taigi kaip tam tikra problema, reikalaujanti išimastyti į pačią šio reiškinio, esmingai ženklinančio dabartinę Vakarų kultūrą, esmę.

NIHILIZMAS IR ISTORIJA

Analizuojant nihilizmo fenomeną, tenka aptarti šio reiškinio ir istorijos santykį. Kyla klausimas, ar apie nihilizmą reikėtų kalbėti kaip apie šių laikų feno-

meną, ar tikslingiau būtų pabrėžti pačios istorijos nihilistiškumą? Viena vertus, kai apie nihilizmą kalbama kaip apie šių laikų apibūdinimą, pats nihilizmas suvo-

kiamas kaip istorinis fenomenas, būdingas tam tikram laikui. Kita vertus, analizuojant nihilizmo pavidalus istorijoje, išryškėja pačios istorijos nihilistiškumas. Tad kokias nihilizmo sampratas savo tekstuose plėtoja Nietzsche ir Baudrillard'as? Ir ar tos sampratos sutampa?

Kaip matysime tikrovės ir nihilizmo santykio aptarime, Nietzsche's ir Baudrillard'o požiūriai šiuo klausimu skiriasi. Kodėl? Nietzsche pačią istoriją religiniu ir metafiziniu požiūriu traktuoja kaip nihilistinę, paskelbdamas, esą „Dievas mirė!“ ir taip paneigdamas tradicines vertybes. Baudrillard'as, tuo tarpu, nihilizmą kaip tam tikrą fenomeną priskiria konkrečiai šiuolaikinei, t. y. poistorės epochai, tardamas, kad empirinę tikrovę išstūmė virtualioji ir dabar „simuliakrai eina pirma“. Todėl galime sakyti, kad Nietzsche nihilizmo diagnozę įrašo į filosofinį kontekstą, o Baudrillard'as tą diagnozę radikalizuoja šiuolaikinės ontologinės situacijos fone. Tačiau tai dar ne viskas. Nietzsche, esė *Apie istorijos naudą ir žalą gyvenimui* plėtodamas savąjį „istorinės ligos“ konceptą, kalba apie išsekimo būseną, būdingą civilizacijai, kultūrai, atsidedusiai praeities studijoms ir pažinimui, ir praradusiai savo kūrybines galias.⁷ Tad būtent modernio laikų situacija įvardijama kaip nihilistinė. Pasak Ritos Šerpytytės, milžiniškas istorinio pažinimo instrumentų išvystymas ir kiekybinis sąvokų bei dokumentų, skirtų praeities epochoms analizuoti, panaudojimo išaugimas liudija didelės kultūros dalies redukavimą į paprasčiausią *kultūros istoriją*⁸. Taigi modernioji epocha nyčiškojo mąstymo

perspektyvoje paženklinta būtent „istorinės ligos“ žyme, leidžiančia kalbėti ne tik apie tam tikrą kultūrinį, bet – dar daugiau – apie ontologinį dekadansą: metafiziškai išaknytų vertybių paneigimas, regis, veda paties empirinės tikrovės metafizinio pagrindo prarasties link, apie ką vėliau ir kalba Baudrillard'as. Pasak jo, tokio pagrindo prarastis reiškia bet kokio istorinio įvykio, judesio ar pokyčio negalimybę: viskas, kas galėjo įvykti, jau yra įvykę, pasibaigę, praėję – progresas, išsilaisvinimas, revoliucija ar smurtas palaidoti istorijos kape ir todėl šiuolaikinei, t. y. poistorės epochai jau nebepriskaito.⁹ Baudrillard'as daro išvadą, kad tikrovė kaip tokia sunaikinta visuotinio simuliacijos proceso, ir įsigalėjusi hiperrealybė, egzistuojanti simuliakrų pavidalu empiriškai neapčiuopiamoje regimybės plotmėje. Šiame kontekste lyg ir galime pastebėti tam tikrą bendrą Nietzsche's ir Baudrillard'o nihilizmo sampratą vienijantį požiūrio tašką: nihilizmas kaip tam tikras kultūrinis ir ontologinis fenomenas ryškiausiai atsiskleidžia būtent modernybės pabaigoje ir visiškai išsikristalizuoja mūsų gyvenamuoju laikotarpiu – epochoje po istorijos pabaigos.

Tad nihilizmo fenomeną istorinio mąstymo perspektyvoje neišvengiamai tenka apibūdinti kaip problemišką. Kodėl? Nietzsche, atlikdamas tam tikrą metafizinio vertybių pagrindo neigimo judesį, apie kurį liudija jo ištara *Dievas mirė!*, lyg ir nutiesia kelią kitam – anihiliaciniam judesiui, kurį tikrovės atžvilgiu atlieka Baudrillard'as. Taip išskyla nihilizmo ir tikrovės santykio klausimas

dviejų aptariamų epochų sankirtos taške – modernybės pabaigoje ir „istorinio lūžio“ momentu, t. y. mūsų gyvenamųjų laikotarpiu – pasibaigus istorijai. Tad tikrovės problemą nihilistinio mąstymo perspektyvoje toliau šiame straipsnyje mes ir gvildinsime remdamiesi dviem

istorinio požiūrio taškais – Nietzsche's, kaip reprezentuojančiu empirinės tikrovės prarasties *nuojautą* baigiantis modernybei ir Baudrillard'o, kaip galiausiai diagnozuojančiu tos tikrovės *mirtį* įsigalėjus visuotiniam simuliacijos procesui šiuolaikinėje, t. y. poistorės epochoje.

NIHILIZMAS IR MODERNYBĖS PABAIGA: NIETZSCHE

Bandant gvildinti tikrovės problemą nihilistinio mąstymo perspektyvoje, kaip to reikalauja šio straipsnio antraštė, tenka pasakyti, kad nihilizmas turi būti traktuojamas kaip istorinis fenomenas. Kodėl? Nes, išsikėlus tikslą apmąstyti, kuo svarbus ir net, sakytume, lemtingas nihilizmo reiškinytis tikrovės atžvilgiu šiuolaikinės epochos – modernybės pabaigos ir mūsų gyvenamojo laikotarpio – rémuose, nihilizmas pasirodo kaip kone ryškiausias nūdienės ontologinės situacijos bruožas. Tokį „liudijimą“ randame religinį atspalvį turinčio Nietzsche's teksto fragmente: „Kur yra Dievas? <...> *Mes jį nužudėme* – jūs ir aš! Mes visi esame jo žudikai! <...> Ar neklaidžiojame tarsi begaliniam Nieke?“¹⁰ Tokio religinio ir metafizinio tikrovės pagrindo prarastis – tai tam tikras Nietzsche's atliekamas ontologinio neigimo judesys – pirmiausia konstatuojant Dievo mirtį, o paskui įtvirtinant antžmogio idėją. Filosofas rašo: „<...> antžmogis – prasmė tai mūsų žemės. Te jūs valia pati jums sako: „*Tebūna antžmogis prasmė pasaulio!*““¹¹ Nietzsche ragina nusigręžti nuo grynojo transcendentio ir atsigręžti į regimąją empiriją, kurioje viešpatauja tapsmas ir vitališkieji gaivalai. „Dievo

mirtis“ reiškia bet kokios metafizikos pabaigą ir nihilistinį maištą prieš būtį, kurią „nugalėti“ ir yra nyčiškojo antžmogio misija. Arvydas Šliogeris tokį Nietzsche's pateikiamą ontologinį tikrovės paneigimo judesį interpretuoja taip: „Žmogų Nyčė suvokia solipsistiškai, kaip būties anapus žmogaus neigėją: žmogus kaip antžmogis yra panhoministinio solipsizmo visatos centras. Kad klestėtų antžmogis, turi būti paneigta visa, kas nėra jis pats, iš daiktų turi būti atimta teisė į būtį savyje ir sau. Būtis redukuojama į savo priešybę – Niekį.“¹² Tokio transcendentinio būties pagrindo redukcija į empirinį daiktų pasaulį galėtų būti traktuojama kaip Nietzsche's atliekamas ontologinis tikrovės neigimo judesys. Empirijos ir žmogaus suabsoliutinimas reiškia būties anapus žmogaus sunaikinimą – tai ontologinė destrukcija. O kai ji įvykdoma, belieka konstatuoti iš to išplaukiantį faktą: žmogus iš centro suka link X. Nietzsche modernybės pabaigos nihilizmą apibrėžia kaip tam tikrą kultūrinį ir vertybinį nuosmukį, kaip „fiziologinio dekadanso išraišką“, žyminčią epochos judėjimą savosios pabaigos link – transcendentinių tikslų, metafiziškai išaknytų vertybių,

moralinių dorybių prarastį. Tokią situaciją, tokį pasaulį mąstytojas įvardija kaip „atmestąjį“ ir priešina tam, kuriam dar galiojo „visuotinė tiesa ir universali dorybė“. Toks radikalus nusivylimas tikrove reiškiasi pesimizmu, kuriuo, pasak Nietzsche's, paženklinta visa modernioji epocha, filosofo pavadinta „tragiškuoju amžiumi“. ¹³ Na, o kokia galėtų būti išeitis iš tokios situacijos? Tai – minėtoji Nietzsche's antžmogio idėja: „*Visi dievai yra numirę: dabar mes vien tik norim, kad antžmogis gyventų*“ – te šitai bus mūs paskutinis geismas, kada vidurdienio didžiulę šventę švęsim!“ ¹⁴ Tik, mūsų manymu, ši idėja vargiai galėtų būti vertinama kaip sėkmingas Vakarų dekadanso sprendimo būdas. Nes, pasitelkdamas antžmogio, kaip tobulo žmogaus, kone mesijo įvaizdį, Nietzsche lyg ir bando įveikti Vakarų kultūrą užvaldžiusį nihilizmą. Antžmogis lyg ir turėtų tapti gyvybės, gyvenimo ir gyvybingumo simboliu: „<...> kad gyvenimas patrauktų akį, svarbu jį vykusiai vaidinti, bet tam gerų artistų reikia. <...> Gerais artistais esant mačiau visus, kam galvos tuščios: vaidindami jie nori, kad juos matytų, jais gėrėtus <...>.“ ¹⁵ Tačiau toks bandymas, sakytume, absoliučiai nesėkmingas. Kaip minėjome, pasak Šliogerio, antžmogio įsiviešpatavimas lemia ne Nietzsche's skelbiamą gyvenimo šlovinimą, bet maksimaliai intensyvaus vartotojiškumo išsigalėjimą. Tai atveria nūdienę ontologinę situaciją: antžmogio idealai visiškai sutampa su naujojo barbaro, vartojimo monstro, „visuotinės gerovės“ imperijos piliečio siekais, vedančiais į nihilizmo naktį. ¹⁶

Nietzsche veikale *Valia galiai* aptaria Vakarų kultūros nihilizmo genezės priežastis. Viena vertus, kaip jau buvo minėta, remiantis šio mąstytojo tekstais, nihilizmas iškyla kaip fenomenas, aptinkamas įvairiose istorijos epochose. Tačiau, kita vertus, nyčiškoje mąstymo perspektyvoje nihilistinė atrodo esą būtent modernybė ir ypač jos pabaiga. Tad šiuo antruoju atskaitos tašku ir remsimės, bandydami toliau apmąstyti šiuolaikinę ontologinę situaciją. Trys pagrindinės nihilizmo priežastys, reikia pastebėti, kykla viena iš kitos. Kai istorijai priskiriama tam tikra providenciali tvarka, atsiranda pirmoji paskata kilti nihilizmui. Nes, jei paaiškės, kad ta tvarka – tik regimybė, tapsmas praras prasmę. Apčiuopus pasaulio totalumą, kurio kiekviena dalis susijusi su visuma kaip sistema, antrą kartą sudaromos sąlygos nihilizmui. Paaiškėjus, kad ta sistema yra netikra, daiktai ir žmogus praranda bet kokią vertę. Nusikreipus empiriniame pasaulyje vyraujančio reliatyvumo link, prarandama bet kokia jį vienijanti totali idėja ir paskelbiama „Dievo mirtis“. Tad žmogus tampa antžmogiū, pasaulio valdovu, jis pastatomas į patį visatos centrą, ir tokia situacija gali būti nusakoma Šliogerio pasiūlytu panhoministinio solipsizmo terminu. Tačiau empirinis pasaulis, praradęs bet koki transcendentinį pagrindą, galiausiai paaiškėja esąs netvarus. O tada prarandamas tikėjimas metafiziniu pasauliu, t. y. pačia tiesa. ¹⁷ Nuvertėjus aukščiausioms, t. y. metafizinį pagrindą turinčioms vertybėms, atsiveria Niekio pragarmė. Tikrovė kaip tokia tampa regimybė. Ką tai reiškia? Pasak Nie-

tzsche's, tada pasaulis tampa sapnu, irealybe. Vadinas, nelieka skirtumo tarp sapno ir tikrovės. Todėl galime sakyti, kad nihilizmas tarsi slypi pačioje istorijos eigoje, ir galiausiai prasiveržia modernybės epochoje kaip artėjančioje prie chronologinės istorijos pabaigos.

Tad kyla klausimas, kas sudaro Nietzsche's „valios galiai“ koncepto branduolį? Koks „valios galiai“ ir antžmogio bei tikrovės ir nihilizmo santykis? Kodėl nihilizmo fenomenas „valios galiai“ pavidalu ryškiausiai išskyla būtent modernybės epochoje? „Valia galiai“ – tai pirmiausia valia siekti regimybės, paprastinimo, kaukės, paviršiaus, iliuzijos, miražo, optinės apgaulės, taigi – klaidingos ar, kitaip tariant, iškreiptos perspektyvos. „Valios galiai“ erdvėje, sakykime, randasi fikcijos ir tariamos pažinimo siekiančių ir moraliai besielgiančių subjektų tapatybės. Tai reiškia, kad individo protas nukreipiamas ne į tam tikrą objektą siekiant pažinimo, bet į patį save, t. y. subjektą, desperatiškai stengiantis tapti visagaliu pasaulio valdovu. Todėl tikrovė, kaip minėjome, praranda bet kokią metafizinę pagrindą ir redukuojama į žmogiškąjį subjektą. Kaip veikale *Moder-*

nybės filosofinis diskursas rašo Jūrgenas Habermasas: „nihilistinis į subjektą nukreipto proto viešpatavimas suprantamas kaip valios siekti galios nenormalumo rezultatas ir išraiška“.¹⁸ Taigi čia tenka pabrėžti tai, kad būtent modernybė ir ypač jos pabaiga yra ta epocha, kurioje nihilizmo fenomenas tampa lemtingas visai istorijai ir, kaip matysime, pačiai jos esmei. Kodėl? Nes bet kokios tikrovės transcendentinės šaknys, bet koks jos metafizinis pagrindas, remiantis Nietzsche's išplėtomis trimis viena iš kitos kylančiomis nihilizmo priežastimis, pirmiausia apibrėžiamas kaip tam tikra ontologinė sistema, tada toji sistema paaiškėja esanti tik regimybė, ir galiausiai žmogus pasiskelbia esąs pasaulio viešpačiu ir kūrėju. Taip racionaliu mąstymo judesiu paneigiama pati racionalios ontologinės sistemos galimybė, ir prieinama prie absoliutaus reliatyvizmo, t. y. tikrovė kaip tokia netenka Archimedo palaikančiojo atramos taško. Todėl, Habermaso teigimu, „Nietzsche's galios teorijos pagrindu išplėtos modernybės sampratos šaknys glūdi demaskuojančioje proto kritikoje, kuri savo pačios vietą regi esant už proto horizonto.“¹⁹

NIHILIZMAS IR POISTORĖ: BAUDRILLARD'AS

Nietzsche's nihilizmas, kaip vienas svarbiausių modernybės epochos ir ypač jos pabaigos bruožų, kaip pastebėjome, išskyla kaip problemiškas. Habermaso mąstymo perspektyvoje Nietzsche's nihilizmas atsiveria kaip fenomenas, ženklinantis „postmoderniosios“ epochos pradžią, taigi galime sakyti,

kad Nietzsche tampa kone pirmuoju „postmodernybės“ šaukliu.

Tačiau tai – dar tik kelio pradžia mūsų nūdienės gyvenamosios ontologinės situacijos link. Kodėl? Nes, kaip matysime, šiuolaikinėje epochoje tikrovės problema atsiveria kaip itin opi ir aktuali. Tokią situaciją kuo tiksliausiai savo teks-

tuose nusako Baudrillard'as, plētodamas savajā simulācijas teorijā ir pateikdamas simuliakro sampratā. Visa Baudrillard'o ontologinīo māstymo perspektyva atsiveria kaip nihilistinė, tačiau tokia māstytojo pozicija jau nebetelpa ī Nietzsche's radikālios metafizikos, paremtos „Dievo mirtimi“, rēmus, nuspālvintos dekadānso nuotaika ir paženklintos istorijas pābaigos žymēmīs. Kaip teigia Baudrillard'as, „nihilizmas šīandien randasi ī skaidrumo ir tam tikra prasme jis šīandien yra dar radikālesnis, dar svarbesnis negu ankstesnēs istorinēs jo formas <...>.“²⁰ Kodēl Baudrillard'o nihilizmo samprata gali būti traktuojama kaip kurkas radikālesnē nei esanti Nietzsche's tekstuose? Nes pastarasis dar kalbējo apie tikrovē kaip tokiā, apie būtī ir esiņius, apie ontologinīu ir ontinīu būtīs lygmenis ir – ēmēsī tam tikros teorinēs destrukcijas tikrovēs atžvilgiu. Tuo tarpu Baudrillard'as jau īžvelgia visuotinēs simulācijas procesā ir kalba ne apie tikrovē, o apie hiperrealybē. Tad ontologija virsta hiperontologija, destrukcijā keičīa simulācija. Tokī posūkī fiksuoja pats Baudrillard'as: „Kai mirē Dievas, dar buvo apie tai skelbiāntis Nietzsche <...>. Tačiau simuliuoto visū daiktū skaidrumo, pasaulio materialistinio ar idealistinio virtimo hiperrealybe akivaizdoje <...>, nebēra teorinio ir kritinio Dievo, kuris galētū atpažinti savus.“²¹ Tokīame kontekste Baudrillard'as ir apībrēžia savajā nihilizmo formā, īs esmēs nebesutampančīā su nyčīskosiomīs istorinē ir metafizicē šīo fenomeno formomīs. Ko-

dēl? Nes Baudrillard'o nihilizmas, kaip minējome, nebeprīklauso tikrovei kaip tokīai – tai medijinē nihilizmo forma. Anot māstytojo, jī īsigali tada, kai nebelīeka tikrovēs, t. y. kai eliminuojama bet kokio īvykio, revolucijos, pokyčio galimybē – kai īvyksta „prasmēs implozija“^{****} medijojē.“ Tokiā situācijā Baudrillard'as nusako hipertelijos terminu, reiškiānčīu kokio nors organo perauginā ar augalo pernokiā, turintī kenksmingū padariniū. Māstytojas rāšo: „<...> naikinti prasmē pasitelkus simulācijā, hipersimulācijā, hipertelijā. Neigti savo pabaiģā pasitelkus hipertikslingumā <...> – arģi ne čīa slypi ir vėžio paslaptis?“²² Elimināvus bet kokio īvykio galimybē, atsiveria tuštuma – Niekis. Istorijos lauke nieko nebevyksta, nes visa, kas galējo īvykti, jau īvyko – gyvename ne istorijos pabaigojē, kaip skelbia „postmodernistai“, bet, remiantis Baudrillard'u, anapus istorijos, t. y. poistorijē. Tokiu būdu, kaip minējome, Baudrillard'as atlieka ne tikrovēs neigimo, kaip tai daro Nietzsche, bet bet kokios metafizikos anihiliacinīu judesī. Veikale *Tobulas nuskaltimas* jis rāšo: „Tikrovē nēra opozicija simulācijai – jī tēra tik pagrindinē simulācijas dalis – opozicija simulācijai yra iliuzija. Ir nēra jokios realybės krizēs. <...> Atvirkščīai, realybės bus vis daugiau, nes jī produkuojama ir reprodukuojama simulācijas proceso, ir jī pati tēra tik simulācijas modelis. Realybēs dauginimasis kaip kokiū nors gyvūnū rūšiū plitimas, neturinčīū biologiniū īstakū, yra tikroji katastrofa.“²³ Toks tikro-

**** Implozija (angl. *implosion*) – sproģimas ī vidū, atvirkštinis sproģimas, išsproģis.

vės simuliacijos procesas, dirbtinai reprodukuojama tikrovė turi lemtingų ontologinių pasekmių. Tikrovės perteklius, jos perviršis kuria radikalią iliuziją – simuliakrus, pasirodanti medijinėje terpėje ir atliekančius pirminį vaidmenį empirijos atžvilgiu.²⁴ Tai, mūsų manymu, iš esmės keičia ontologinę situaciją, apmąstyta dar Nietzsche's – Baudrillard'o pateikiamos išvalgos jau verčia kalbėti apie hiperontologiją. Kodėl? Nes medijinė hiperrealybė, sakytume, simuliakrų pavidalu anihiliuoja egzistencinę tikrovę, t. y. įvaizdis išstumia esinį, kopija – originalą, ženklas – referentą. Tai, sakytume, esminė ontologinio ir istorinio „lūžio“ situacija – tikrovės kaip tokios nebėra, istorija jau pasibaigusi, ir mes gyvename poistorinėje hiperrealybės epochoje. Tačiau tai – radikali išvalga, liudijanti ontologinę metamorfozę, o tiksliau, kaip minėjome, pačios tikrovės anihiliaciją. Nicholasas Zurbruggas knygoje *Kritiniai trūkumai: Postmoderniosios teorijos mitai* tokią mūsų pateiktąją poziciją ginčija, teigdamas: „Baudrillard'o nihilizmas <...> ryškiai paženklintas estetinių intucijų; jo nelauktas atradimas, kad pasaulyje, kuriame logiškai galėtų stigt bet kurios vertės, neiprasti būdai valdyti įvaizdžius, žodžius, emocijas, atskleidžia neką nors daugiau, o tik tas estetiškes vertes, kurios vis dar gyvuoja kaip visų kitų galimų verčių pakaitalai ir kopijos.“²⁵ Tačiau, kyla klausimas, ar tokia Zurbruggo pozicija tikrovės atžvilgiu pakankamai tiksli? Mūsų manymu, simuliacija ir simuliakrai radikaliai peržengia estetinių įvaizdžių ribas, t. y. juos vargu ar galima apibrėžti pasitelkus vien estetiškes kategorijas. Simuliacija ir simuliakrai,

kaip savo tekstuose atskleidžia Baudrillard'as, neišvengiamai keičia šiuolaikinę ontologinę situaciją: juos nepakanka vertinti vien kaip nūdienius estetinius fenomenus – simuliacija ir simuliakrai prasišverbia iki pat metafizinio būties pagrindo, tapdami lemtingais visai istorijos eigai. „Kiek tik apima visuotinės simuliacijos horizontas, pasaulis ne tik sunaikinamas, – rašo Baudrillard'as, – bet net ir nebegali būti keliamas klausimas apie jo egzistavimą. <...> Vieną ar kitą empirinį esinį „ištirpdo“ simuliacija. <...> tiesa ir tikrovė „ištirpsta“ simuliakruose vis reprodukuojant įvaizdžius, ir galiausiai jų nesuskaičiuojama daugybė susilieja į baltą indiferentišką rūką. <...> pagrindinė ženklo funkcija nūdieniame pasaulyje yra ne tik paslėpti tikrovę, bet kartu ir užmaskuoti jos nebuvimą. <...> Tą funkciją ir atlieka medija.“²⁶ Todėl galime sakyti, kad toks Zurbruggo atliekamas simuliacijos ir simuliakrų estetizavimas nėra visai pakankamas, o todėl ir ne itin tikslus mūsų gyvenamojoje situacijoje. Baudrillard'as apie jau pasibaigusią istoriją, apie šiuolaikinę poistorės epochą kalba kaip radikalus nihilistas: tai, kad gyvename laikotarpiu, jau nebepriskaičiuojama istorijai kaip tokiai, liudija absoliučią tikrovės prarastį ir medijinės hiperrealybės išsigalėjimą. Baudrillard'as, kaip minėjome, jau nekalba apie tikrovę kaip tokią, – jis atlieka ontologinę medijinės terpės analizę. Na, o įvykis esmiškai priklauso istorijos laukui, todėl, jei visuotinis simuliacijos procesas tą istoriją sunaikina, tokiu atveju išigali absoliutus Niekis – taip Baudrillard'as prieina prie mūsų gyvenamojo laikotarpio kaip poistorės diagnozės.²⁷ Tad tenka pasakyti,

kad šių dienų, t. y. poistorės ontologinė situacija visiškai tiksliai gali būti nusakoma nihilizmo terminu, jei remsimės pagrindine Baudrillard'o filosofijos idėja, esą tikrovės kaip tokios nebėra – ją su-naikinęs visuotinis simuliacijos procesas, o empirinių esinių kaip tokį išstūmęs hiper-realusis simuliakras. Taigi Nietzsche,

konstatavęs „Dievo mirtį“ ir istorinį posūkį „nuo centro link X“, drįstume tvirtinti, nutiesė kelią Baudrillard'ui, diagnozavusiam abiejų tikrovės lygmenų – ontologinio ir ontinio – prarastį, ir empirinius esinius „redukavusį“ į virtualiuosius simuliakrus, slepiančius realybės ir daiktų nebuvimą.

AR ĮMANOMA ĮVEIKTI NIHILIZMĄ?

Klausimas *ar įmanoma įveikti nihilizmą?* išsirutulioja kaip nuosekli mūsų plėtojamo tyrimo pakopa. Aptarę nihilizmą kaip vieną pagrindinių modernybės ir ypač jos pabaigos bruožų, sakėme, kad pačią radikaliausią jo formą tikrovės atžvilgiu aptinkame būtent Baudrillard'o simuliacijos teorijoje. Tad, regis, visa šiuolaikinė Vakarų kultūra yra paženklinta tos „istorinės ligos“, apie kurią kalbėjo dar Nietzsche. Tik, jei remsimės Baudrillard'o nihilizmo samprata, teks pripažinti, kad toji „istorinė liga“ turbūt pasiekė jau paskutinę savo stadiją – lyg koks onkologinis susirgimas, kai organizme ima dominuoti piktybinės ląstelės ir jokia medicininė terapija nebegali sustabdyti jų dauginimosi. Būtent toks vėžio pavyzdys, mūsų manymu, pakankamai tiksliai iliustruoja tikrovės (su)nykimą visuotiniame simuliacijos procese. Tad ar yra išeitis iš tokios šiuolaikinės ontologinės situacijos? Kitaip tariant, ar įmanoma įveikti nihilizmą? Straipsnio pradžioje teigėme, kad nihilizmas, viena vertus, išskyla kaip tam tikras istoriškas fenomenas, t. y. kaip tai, kas būdinga pačiai istorijai. Kita vertus, sakėme, kad, baigiantis būtent modernio

epochai, nihilizmas pasirodo kaip reiškinys, būdingas konkrečiam istoriniam laikotarpiui ir radikaliausiu pavidalu išsikristalizuoja šiuolaikinėje, t. y. poistorės epochoje. Tad kokie galimi šios dilemos sprendimo būdai?

Nietzsche, aptardamas europietišką jį nihilizmą, kildina ir patį nihilizmo įveikos reikalavimą, t. y. reikalavimą nihilizmą įveikti nihilizmu.²⁸ Tai – lyg „istorinės ligos“ gydymas. Čia reikėtų pabrėžti tai, kad nihilizmas turi būti suprantamas kaip tikrovės stabilios struktūros stygius, netgi jos nesatis. Tad jei nihilizmas ontologinio mąstymo perspektyvoje reiškia empirinės tikrovės metafizinio pagrindo trūkumą, tai nihilizmo įveikimas reikštų jo „užpildymą“. Tokiu būdu Nietzsche lyg ir palieka nihilizmo įveikos galimybę. Tačiau Baudrillard'o pozicija visiškai kitokia. Jis kalba apie prasmės imploziją, ontologinę indiferenciją, simuliakrus, praradusius bet koki ryšį su realybe: „Prasmei nebelineka vilties. <...> prasmė mirtinga. <...> regimybės <...> yra nemirtingos, nepažeidžiamos, neįkandamos nei prasmės, nei neprasmės nihilizmui.“²⁹ Todėl nyčiskasis nihilizmas vargu ar gali būti pa-

vadintas „išbaigtu nihilizmu“. Toks nihilizmo apibūdinimas, mūsų manymu, kur kas tiksliau nusakytų nūdiene ontologinę situaciją, kurią savo tekstuose radikalizuoja Baudrillard'as. Šiuolaikinis italų filosofas Gianni Vattimo knygoje *Modernybės pabaiga: Nihilizmas ir hermeneutika postmoderniojoje kultūroje*, pabrėžia: „Išbaigtas nihilistas yra tas, kuris suprato, kad nihilizmas yra jo vienintelė galimybė. Tad šiandien yra atsitike taip, kad mes pradedame būti, imame galėti būti išbaigtais nihilistais.“³⁰ Vargu ar toks nihilizmas, apie kokį kalba Baudrillard'as, galėtų būti įveiktas. Nes nyčiškojo mąstymo perspektyvoje nihilizmas užgimsta kaip ontologinės sistemos dekonstravimas racionalaus mąstymo pastangomis, o tada tokia dekonstrukcija veda prie metafizinio tikrovės pagrindo destruktijos. Tad galime sakyti, kad racionalus mąstymo judesys paradoksaliu būdu įtvirtina absoliutų ontologinį reliatyvizmą. Na, o poistorės epochoje jau neįmanoma paaiškinti šiuolaikinės ontologinės struktūros, nes protas ir tikrovė atsiskiria vienas nuo kito.³¹ Kaip tai suprasti? Tai reiškia, kad pastaroji nebeturi aiškios struktūros, galimos analizuoti pasitelkiant racionalų mąstymą. Todėl,

remiantis Baudrillard'u, ontologinė sistema, sunaikinta visuotinio simuliacijos proceso, „redukuojama“ į empiriškai nepačiuopiamus simuliakrus, egzistuojančius tik medijinėje terpėje.

Tad ar įmanoma įveikti nihilizmą? Mūsų manymu, ne. Tiksliau, jau nebe. Nes Nietzsche, dar kalbėdamas apie „Dievo mirtį“ ir kaip išeitį iš susiklosčiusios situacijos pateikdamas antžmogio idėją, lyg ir palieka tikrovės „išgelbėjimo“ galimybę, o Baudrillard'as, diagnozuodamas pastarosios prarastį, jau teigia, kad medijinė hiperrealybė dėl simuliacijos proceso įtakos tampa pirmine empirinio pasaulio atžvilgiu ir tokiu būdu sunaikina bet kokį metafizinį žmogaus ir pasaulio egzistavimo pagrindą. Joje, priešingai Nietzsche's apmąstytajam metafiziškai išaknytai empirinei tikrovei, nebegalioja linijinė istorijos ir chronologinio laiko sampratos. Tokiu būdu, medijinei terpei išstūmus empirinę ir nelikus (istorinio) įvykio kaip tokio galimybės, mūsų manymu, eliminuojama ir pati nihilizmo įveikos tikimybė. Taigi, drįstume teigti, kad nihilizmas šiuolaikinės ontologinės situacijos sąlygomis tampa neišvengiama visos Vakarų kultūros lemtimi.

IŠVADOS

1. Terminas *nihilizmas*, pirmą kartą pavartotas XVIII amžiaus pabaigoje, o ypač išpopuliarintas XIX amžiuje, gali būti apibrėžiamas kaip tai, kas visa laiko nieku, t. y. nurodo į niek(i)o patirtį. Nihilizmas kaip vienas svarbiausių šiuolaikinės epochos,

paprastai įvardijamos kaip postmodernioji, bruožų reiškia tam tikro ontologinio ir vertybinio pagrindo netekimą bei netikrumo ir laikinumo situacijos išsigalėjimą. Tai reprezentuoja aukščiausių vertybių nuvertėjimas, intelektualinis ir moralinis relia-

tyvizmas, tikros ir universalios tiesos idėjos praradimas, linijinės istorijos sampratos pabaiga.

2. Nihilizmas, viena vertus, traktuojamas kaip istoriškas fenomenas, t. y. kaip istorinė neišvengiamybė (Nietzsche), kita vertus, kaip reiškinys, išskirtinai būdingas mūsų gyvenamajam laikotarpiui (Baudrillard'as). Nors Nietzsche's ir Baudrillard'o nihilizmo sampratos iš esmės skiriasi, tačiau, drįstume teigti, pastarojo mąstytojo išplėtotas nihilizmas išsirutulioja iš pirmosios. Tokiu būdu Nietzsche's nihilizmas, paženklintas religinėmis konotacijomis („Dievas mirė!“), tampa lyg ir tam tikra nuojauta Baudrillard'o įžvelgtai bet kokios metafizikos mirčiai kaip ontologinio tikrovės pagrindo prarasčiai. Todėl nihilizmo fenomenas iškyla kaip daugiabriaunis ir daugiaformis, taigi kaip tam tikra problema, reikalaujanti apmąstyti pačią šio reiškinio, būdingo visai Vakarų Europos kultūrai, esmę.
3. Nietzsche, konstatuodamas krikščioniškojo „Dievo mirtį“ ir pasitelkdamas antžmogio idėją, modernybės epochos atžvilgiu atlieka tam tikrą ontologinio neigimo judesį. Tai grynąjo transcendentą „išsižadėjimas“ ir juslinės empirijos suabsoliutinimas. Taip paneigiama tradicinė metafizika ir sukylama prieš būtį, kurią turi nugalėti nyčiškasis antžmogis. Jei suabsoliutinamas regimasis pasaulis ir žmogus kaip toks, būties anapus jo nelieka, ir nusiviliama tikrove – įsigali, remiantis Nietzsche, visuotinis modernybės pabaigos pesimizmas, bylojantis apie ontologinį dekadansą.

O kaip išeitį iš tokios situacijos Nietzsche pasiūlo antžmogio idėją, kuri, mūsų manymu, vakarietiškąjį nihilizmą ne įveikia, bet atvirkščiai – dar labiau pagilina. Tokiu būdu nihilizmo fenomenas tampa lemtingas ne tik moderniajai epochai, bet ir visai istorijai – pats žmogus sau suteikia Dievo statusą regimajame pasaulyje, nebeturiniame jokio metafizinio pamato.

4. Nietzsche's plėtotą nihilizmo sampratą, t. y. patį nyčiškąjį nihilizmą, mūsų manymu, „išbaigia“ Baudrillard'as. Kaip? Jis kalba jau nebe apie „Dievo mirtį“, paženklintą istorinio dekadanso, ne apie tikrovę kaip tokią, būtį ir esinius – ne apie ontologinį ir ontinį būties lygmenis – o apie visuotinę simuliacijos procesą ir hiperrealybę. Tokiu būdu ontologija virsta hiperontologija, destrukciją pakeičia simuliacija. Todėl Baudrillard'o nihilizmą drįstume vertinti kaip „išbaigtą“, esmiškai priklausantį ne linijinės istorijos pabaigai kaip tokiai, bet, kaip teigia pats mąstytojas, epochai anapus istorijos, t. y. poistori. Tai – medijinė nihilizmo forma, įsigalėjusi tada, kai, pasak Baudrillard'o, įvyksta prasmės implozija ir nelieka bet kokio įvykio galimybės: istorijos laukas lieka tuščias, nes visa, kas galėjo įvykti, jau yra įvykę ar, kitaip tariant, pasibaigę. Poistorinėje hiperrealybės epochoje anihiliuojama pati tikrovė, ir ją pakeičia tobuli jos įvaizdžiai, t. y. simuliakrai.
5. Nihilizmo kaip tokio įveika, apmąstant šiuolaikinę ontologinę situaciją,

iškyla kaip problemiška. Nes Nietzsche, pasitelkdamas antžmogio idėją, lyg ir imasi, jo žodžiais tariant, „istorinės ligos“ gydymo kaip tikrovės struktūros stygiaus „užpildymo“. Tuo tarpu Baudrillard'as, kalbėdamas apie poistorės epochoje įvykusią prasmės imploziją, išgalėjusią ontologinę indiferenciją ir simuliakrus, praradusius bet kokių ryši su tikrove, įtvirtina absoliutų ontologinį reliatyvizmą. Kodėl? Nietzsche ontologinę sistemą dekonstruoja racionalaus mąstymo pastangomis, o tai veda prie metafizinio tikrovės pagrindo destrukcijos. Na, o Baudrillard'o mąstymo perspektyvoje šiuolaikinės ontologinės struktūros

jau negalima paaiškinti, nes protas ir tikrovė atsiskiria vienas nuo kito. Dar daugiau: tikrovė net nebeturi tos aiškios ontologinės struktūros, kurios atžvilgiu, pasitelkdamas „Dievo mirties“ metaforą, Nietzsche atliko minėtą ontologinę destrukciją. Todėl tikrovės nebeįmanoma analizuoti pasitelkiant racionalų mąstymą. Iš tikrovės telieka tik jos įvaizdžiai – simuliakrai, nepriklausantys nuo konkrečių objektų. Todėl, galime sakyti, Baudrillard'as „išbaigia“ nyčiskąjį nihilizmą, panaikindamas bet kokią galimybę „išgelbėti“ tikrovę – nihilizmas tampa vienu svarbiausių šiuolaikinės europietiškosios kultūros bruožų.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Nihilismus // *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, ed. Joachim Ritter, Karlfried Gründer, Basel / Stuttgart: Schwabe&Company, 1984, vol. 6, p. 846–854.
- 2 Frydrichas Nyčė. Štai taip Zaratustra kalbėjo // *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 22–26.
- 3 Friedrich Nietzsche. The Will to Power: An Attempted Transvaluation of All Values // *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, ed. Oscar Levy. – New York: The Macmillan Company, 1924, vol. 14, p. 25–26.
- 4 Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 7–54.
- 5 Ten pat, p. 181–187.
- 6 Karen Leslie Carr. *The Banalization of Nihilism: Twentieth-Century Responses to Meaninglessness*. – Albany, NY: State University of New York Press, 1992, p. 59–141.
- 7 Ф. Ницше. О пользе и вреде истории для жизни // Ф. Ницше *О пользе и вреде истории для жизни, Сумерки кумиров, или как философствовать молотом, О философях, Об истине и лжи во внеэравственном смысле*. – Минск: Харвест, 2003, с. 70–80.
- 8 Rita Šerpytytė. F. Nietzsche: laikas, istorija ir nihilizmas // *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 2003, t. 57, p. 59–60.
- 9 Jean Baudrillard. *The Illusion of the End*. – Oxford: Polity Press, 1994, p. 10–13.
- 10 Friedrich Nietzsche. *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*, Hg. Giorgio Colli, Mazzino Montinari. – München: 1999, Bd. 3, p. 480–481.
- 11 Frydrichas Nyčė. Štai taip Zaratustra kalbėjo // *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 24.
- 12 Arvydas Šliogeris. Frydricho Nyčės antifilosofija // Frydrichas Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 16–17.
- 13 Friedrich Nietzsche. The Will to Power: An Attempted Transvaluation of All Values // *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, ed. Oscar Levy. – New York: The Macmillan Company, 1924, vol. 14, p. 27–31.
- 14 Frydrichas Nyčė. Štai taip Zaratustra kalbėjo // Frydrichas Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 85.
- 15 Ten pat, p. 144.

- ¹⁶ Arvydas Šliogeris. Frydricho Nyčės antifilosofija // Frydrichas Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 17.
- ¹⁷ Friedrich Nietzsche. The Will to Power: An Attempted Transvaluation of All Values // *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, ed. Oscar Levy. – New York: The Macmillan Company, 1924, vol. 14, p. 8–31.
- ¹⁸ Jürgen Habermas. *Modernybės filosofinis diskursas*. – Vilnius: Alma littera, 2002, p. 113.
- ¹⁹ Ten pat, p. 114.
- ²⁰ Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 181.
- ²¹ Ten pat.
- ²² Ten pat, p. 184.
- ²³ Jean Baudrillard. *The Perfect Crime*. – London, New York: Verso, 1996, p. 16.
- ²⁴ Ten pat, p. 17–19.
- ²⁵ Nichol Zurbrugg. *Critical Vices: The Myths of Postmodern Theory*, G+B Arts, 2000, p. 130.
- ²⁶ Jean Baudrillard. *The Perfect Crime*. – London, New York: Verso, 1996, p. 5.
- ²⁷ Jean Baudrillard. *The Illusion of the End*. – Oxford: Polity Press, 1994, p. 21–27.
- ²⁸ Friedrich Nietzsche. The Will to Power: An Attempted Transvaluation of All Values // *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, ed. Oscar Levy. – New York: The Macmillan Company, 1924, vol. 14, p. 91–109.
- ²⁹ Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 187.
- ³⁰ Gianni Vattimo. *The End of Modernity: Nihilism and Hermeneutics in Postmodern Culture*. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1991, p. 24.
- ³¹ Stanley Rosen. *Nihilism: A Philosophical Essay*. – New Haven, CT: Yale University Press, 1969, p. 11.